

Добровольська Л.П. Відповідальність як інтегральна якість особистості соціального педагога: філософський та психолого-педагогічний аспект / Л.П. Добровольська, Третьякова І.С., Іваненко Ю.С. // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; [редакційна рада: М.М. Слюсаревський (голова), В.Г. Кремень, С.Д. Максименко та ін.]. – К.: Міленіум, 2016. – Вип.38 (41). – С.212-222

УДК: 378.015.311:(364+37)

Добровольська Л.П.,

Третьякова І.С., Іваненко Ю.С.

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА: ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглядаються науково-теоретичні та методологічні засади проблеми формування екологічної відповідальності студентів-соціальних педагогів у контексті нової освітньої та виховної парадигми. Подаються шляхи формування екологічного світогляду, відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери у системі освіти. Авторами аналізується категорія екологічної відповідальності як наукове поняття та предмет дослідження. Висвітлюються психолого-педагогічні підходи до проблеми відповідальності та екологічної відповідальності, що розширює межі розуміння витоків та особливостей її становлення у майбутніх соціальних педагогів. Авторами стверджується, що соціальний педагог обов'язково має володіти науковими знаннями про природу екологічної відповідальності для реалізації в майбутньому самоорганізації процесу її формування з метою досягнення ефективної результативності у соціально-педагогічній діяльності. В статті розглядаються специфічні особливості виховуючого середовища вищого навчального педагогічного закладу освіти та аналізуються сучасні підходи, завдання екологічного виховання. Визначено провідні соціальні, психолого-педагогічні фактори, що сприяють формуванню екологічної відповідальності, екологічного світогляду, екологічних переконань та екологічних установок майбутніх спеціалістів. У статті на основі власного педагогічного досвіду розглядаються можливості розробки і впровадження спецкурсу «Психологія відповідальності майбутнього фахівця», комплексної програми адаптації першокурсників «Здоров'я-Мотивація-Професіонал» та розвивально-корекційного тренінгу, спрямованого на розвиток та формування більш високого рівню екологічної відповідальності студентів-соціальних педагогів. Авторами представлено результати емпіричного дослідження екологічних установок, рівню відповідальності та ступеню сформованості компонентів екологічної компетентності у майбутніх фахівців та окреслюються напрями подальших досліджень щодо впровадження ідей ноосферизму в систему навчально-виховного процесу університету.

Ключові слова: екологічна освіта, екологізація, відповідальність, екологічна відповідальність, екологічні переконання, екологічна компетентність, екологічні установки.

Постановка наукової проблеми. Без природи людина існувати не може, а вирішення екологічних конфліктів повинне розв'язуватися тільки

шляхом гармонізації взаємовідносин людини з суспільством та природним середовищем. Сьогодні, на жаль, людство, що характеризується суто споживчим світоглядом та егоїстичними матеріальними мотиваційними цінностями, нещадно експлуатує природу та знищує її ресурси. «Почуття гідності згасає в народі, в якому запалюється любов до багатства», – наголошував К. Гельвецій. Розвиток та формування екологічної відповідальності, екологічної компетенції, екологічної свідомості та самосвідомості – єдиний ефективний вихід із ситуації екологічної кризи. Поєднання виховання сучасної української молоді з національними культурними джерелами, подолання розриву між культурною, духовною, науковою та освітньою сферами людини вимагають кардинальних змін та пошуку ефективних підходів підготовки соціальних педагогів.

Перетворення, що переживає сьогодні українське суспільство, неодмінно позначаються на всіх сферах життя й студентської молоді. Сучасне студентство не має достатнього рівню відповідальності, а це в свою чергу позначається не тільки на якості засвоєння необхідних знань, умінь та навичок, а й на їх особистісний та професійний розвиток.

Варто зазначити, що не дивлячись на широке вивчення вищезазначеної проблеми різними науковими школами, все ж таки питання формування екологічної відповідальності особистості майбутнього соціального педагога недостатньо розроблене в педагогіці, психології. Тому дослідження проблеми формування екологічного світогляду, екологічної відповідальності та визначення чинників екологізації культурно-освітнього простору набувають актуалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для визначення ролі відповідальності в духовному розвитку та професійному становленні майбутнього фахівця, необхідним є вивчення цієї проблеми з усіх аспектів, а точніше, необхідним є аналіз існуючих підходів щодо визначення відповідальності, екологічної відповідальності, духовного розвитку та професійного самовдосконалення особистості. Психологічні аспекти

відповідальності як інтегративної якості особистості були розкриті в працях М.В. Левківського, К.К. Муздибаєва, М.В. Савчина, Л.П. Татомир, М.Т. Дригус та інших. Найбільш широкий аналіз проблем духовного розвитку особистості був проведений М.Й. Боришевським, О.І. Кульчитською, Є.О. Помиткіним, В.А. Пономаренко, М.В. Савчиним, У.Джеймсом, К. Роджерсом, Е. Фроммом та іншими.

Доцільно звернутися до поглядів І.А. Мальцевої, яка зазначає, що альтернатива екологічному імперативу і в світогляді, і в технології відсутня, тому важливим завданням освіти є формування екологічної свідомості. Освіта має містити гуманістичні ідеї та формувати новий тип культури, зорієнтований на екологізацію, дбайливе ставлення до природи [3, 177].

І.В. Кляж, А.М. Львовчіна, В.О. Скребець констатують, що екологізація свідомості дає права кожній людині на здоров'я і плідне життя в гармонії з природою, на життя в екологічно чистому та сприятливому середовищі. Психологія середовища неодмінно пов'язується з психологією екозбереження тому, що вони досліджують зв'язки людини з «несоціальним» середовищем. В працях Н.М. Чернової та А.М. Белової зазначається, що екологічне мислення повинно стати невід'ємною складовою мислення кожної молодшої людини. А розуміння цього має буди основою екологічної підготовки та професійної освіти майбутніх соціальних педагогів [6, 270-271]. Звичайно, загострення глобальних проблем викликає необхідність звертатися до гуманістичних концепцій, оскільки значущість гуманістичних ідей стимулюється не лише моральними міркуваннями, а й стає основою виховання соціуму й усього людства, підкреслює Г.О. Балл.

Методи та методики: а) теоретичні: вивчення та аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, аналіз та узагальнення експериментальних даних, стандартів, навчальних програм; б) емпіричні: психолого-педагогічний експеримент, психодіагностичні методики («Методика визначення відповідальності» (авт. М. А. Осташева), «Методика самооцінки екологічної компетентності» (Д.С. Єрмакова), «Опитувальник

екоцентричної та антропоцентричної установок щодо відношення до оточуючого середовища» (С. Томпсон, М. Бартон в адаптації І.В. Кряж, К.А. Андроннікової), кількісний та якісний аналіз результатів.

Мета та завдання статті: висвітлити основні підходи екологічного виховання; представити результати емпіричного дослідження щодо визначення екологічних установок, ступеню сформованості компонентів екологічної відповідальності та відповідальності.

Перед сучасними вищими закладами освіти стоїть завдання сформувати фахівця, який зможе вільно й свідомо реалізуватися в сучасному світі, нести відповідальність за наслідки не лише власних дій та вчинків, а й і за власну бездіяльність. Навчально-виховний процес має бути спрямований на створення оптимальних умов для формування у майбутніх фахівців потреби та бажання спілкуватися із природою, розвитку інтересу у студентів до пізнання законів природи, пробудження у них переконання в соціальній обумовленості відношення людини до природи.

Виклад основного матеріалу. «Управляти природою можливо, якщо їй підкорятися», – стверджував Ф. Бекон, англійський філософ – фундатор англійського матеріалізму. До проблеми відповідальності звертався І. Кант, який зазначав, що свобода підносить людину над усім світом, але він не ототожнює свободу зі свавіллям, пригніченням. У кожній ланці навчально-виховного процесу необхідно мати ясне уявлення про те, якими шляхами за рахунок процесу навчання та виховання формувати екологічний світогляд, екологічну відповідальність та стимулювати духовний розвиток особистості. Цей процес можна реалізувати за допомогою радикального перегляду цілей, принципів, змісту, методів і форм навчання, відмови від авторитарної педагогіки і перехід до гуманістичних цілей навчання.

Сьогодні вкрай необхідним є з'ясування методології в системі педагогічної теорії і практики, визначення антропологізму як найбільш плюралістичного методологічного підходу сучасного людинознавства. Все це спонукає до осмислення існуючих протиріч як в світоглядному забезпеченні

педагогічній дійсності, так і в сучасному соціокультурному просторі, підкреслює сучасний український філософ Т.С. Троїцька [7, 89]. В. Вернадський відмітив, що людина здатна відтворювати рівновагу з природнім середовищем та власну залежність від Всесвіту. За ноосферної парадигми (сфери розуму) у центр Всесвіту ставиться людина відповідальна, гуманна, толерантна, відповідальна, яка здатна сприймати реальність не лише розумом, а й серцем [1, 98].

Одним з перших питань про самодетермінацію свободної волі, етичних цінностях та відповідальності особистості розробляв У. Джеймс. В. Франкл головною інстанцією, перед якою кожна особистість несе відповідальність, називав совість [9, 126]. На думку Е. Фромма, відповідальність – не нав'язаний із зовні обов'язок, а відповідь людини на звернене до неї прохання, яке вона переживає, як власну проблему. Бути «відповідальним» – означає бути вільним і готовим відповісти [8, 27].

До основних сучасних науково-методичних підходів щодо екологічного виховання науковці відносять аксіологічний, культурологічний, діяльнісний, компетентнісний. Аксіологічний підхід припускає формування в особистості потреби і здатності до реалізації ціннісного ставлення до природи, людей і до себе як частини природи. З позиції культурологічного підходу екологічне виховання розгадається як сфера саморозвитку в просторі її культурних практик, розвиток творчого потенціалу людини. Діяльнісний підхід до організації процесу екологічного виховання передбачає включення студентів в різноманітні види самостійної активної діяльності, на пошук шляхів їх вирішення і безпосередню діяльність з охорони навколишнього середовища. У контексті компетентнісного підходу застосовуються екологічні знання і уміння для самостійної і колективної діяльності з метою вирішення соціально-екологічних проблем [6, 282-283].

Варто підкреслити, що розвиток більш високого рівню екологічної відповідальності студентів, повинен відбуватися в умовах екологізації культурно-освітнього простору. Більшість вчених розглядають екологізацію

як процес проникнення екологічного підходу та принципів як у життєдіяльність кожної окремої особистості, так і у життя колективу в цілому. Екологізація освітнього простору передбачає суттєве перетворення всіх компонентів освітньої програми, в тому числі й характеру взаємодії та взаємовідносин учасників навчально-виховного процесу в університеті.

Пріоритетними завданнями екологічної освіти та виховання є: формування екологічної свідомості та екологічної культури особистості, заснованої на гуманному, ціннісному ставленні до природи; розвиток умінь, навичок і досвіду застосування екологічних знань у практиці взаємодії з навколишнім світом; створення умов для формування і реалізації студентом активної творчої особистої позиції в екологічній діяльності, готовності до самостійних продуктивних рішень у ситуаціях морально-етичного екологічного вибору.

Вивченням проблем екологічного виховання займалися видатні вчені О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Проблема екологічного виховання майбутніх фахівців знайшла певне висвітлення у роботах О.О. Мамалуя, Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського та інших. В.І. Комендар зазначає, що цілеспрямований процес формування відповідального ставлення студентів до природи в усіх видах навчальної суспільно-корисної діяльності та спілкування з природою складають сутність екологічної освіти і виховання, які конкретизують і поглиблюють основну ціль – формування екологічної культури, екологічної відповідальності [2, 5].

Сьогодні вчені розглядають інший підхід вивчення людини – природоцентристський, неоантропологічний. Цей напрямок пов'язаний з розвитком нової екологічної свідомості, принципи якої сформулював норвезький учений П. Несс. Дана концепція є протиставленням антропоцентричного підходу і розглядає людину як частину природи, а не володаря, та розглядає її екологію в контексті глобального екологічного процесу. У свою чергу Б. Коммонер сформував цей принцип як «все

пов'язане з усім». Слід звернутися до праць В.П. Назарука, який визначив наступну послідовність формування компонентів екологічної культури: екологічна культура – екологічне світосприйняття – екологічна свідомість – екологічні переконання – екологічна самосвідомість – екологічне світорозуміння – екологічна діяльність – ідеал взаємовідносин людини з природою.

Необхідною і характерною ознакою сьогодення є підвищення рівня екологічної компетентності соціально-педагогічних працівників. Тому поряд з дисциплінами, які допомагають майбутньому професіоналові озброїтись конкретним інструментарієм вивчення та вирішення соціально-педагогічної проблеми, значне місце в підготовці соціально-педагогічних кадрів має займати мета щодо розвитку та формування екологічного світогляду, екологічного мислення, екологічної відповідальності, що забезпечує системність і всебічність наукового бачення світу та ефективне прогнозування навчальної й професійної діяльності студентів.

Слід звернути увагу на процес засвоєння студентами-майбутніми соціальними педагогами екологічних знань, який повинен супроводжуватися емоційними переживаннями особистості і сприяти становленню її екологічних переконань як стержневого компонента екологічної відповідальності. Екологічні переконання – це суб'єктивне відношення людей до природи, яке розкриває знання про її значення для людини, про організованість та еволюцію природи, чуттєво пережиті і включені в ті аспекти свідомості, що пов'язані з розумінням ідей бережливого гуманного ставлення до людей та природи [5, 9].

Формування екологічних компетентностей майбутніх фахівців в умовах збалансованого розвитку необхідно здійснювати упродовж усього часу навчання у вищому закладі на засадах інноваційних, інтегративних підходів. У базових програмах дисциплін для підготовки соціальних педагогів мають враховуватися шляхи гармонізації взаємовідносин у системі «природа-людина-суспільство».

Найбільш точне визначення відповідальності надав К.К. Муздибаєв, який називав цю стійку якість особистості результатом інтеграції усіх психічних функцій особистості, а саме: суб'єктивного сприйняття світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного відношення до обов'язку та волі [4, 19]. Тут слід звернутися до думки вченого, про те, що центральна тенденція еволюції відповідальності знаходить своє проявлення у виникненні додаткового внутрішнього механізму контролю. К.К. Муздибаєв зазначав, що відповідальність відображає передусім масштаб, об'єм особистих завдань, обов'язки індивіда.

Отже, екологічна відповідальність розуміється як інтегральна якість особистості. Це своєрідний компонент людської свідомості, який є формою прийняття особистістю існуючої системи відповідальної взаємозалежності людини та природи. Цей вид відповідальності людини характеризується вищою мірою її позитивного відношення до суспільних потреб. Екологічна відповідальність базується на глибокому розумінні людиною власних дій та вчинків відповідно до навколишнього середовища й міститься в усвідомленні ролі соціуму та загальнолюдських цінностей в екологічній ситуації.

Однією з важливих проблем підготовки соціального педагога у вищому педагогічному закладі є ефективне співвідношення у вивченні студентами дисциплін інтегруючого характеру та вузькопрофільних предметів. У структурі професійної діяльності соціального педагога важливе місце належить як діагностичним, так і прогностичним функціям, умінню реалізації особистісного, індивідуального підходів що є пріоритетним у системі соціально-педагогічної роботи. Все це стає можливим лише за умови всебічного вивчення та аналізу психолого-педагогічних, соціальних явищ.

Для вирішення зазначеної вище проблеми ми зробили декілька дієвих кроків в напрямку розвитку та формування у майбутніх соціальних педагогів більш високого рівню відповідальності. Для цього нами було розроблено та впроваджено в навчально-виховний процес Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького спецкурс

«Психологія відповідальності майбутнього фахівця». У програмі курсу було заплановано теми, що розкривають теоретико-методологічні основи дослідження відповідальності, основні поняття й категорії, принципи й методи дослідження відповідальності майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки в університеті. Тематичний зміст курсу передбачає вивчення восьми тем: поняття відповідальності та відповідальної поведінки; відповідальність в структурі особистості; типологія відповідальності особистості; структура та рівні відповідальності; розвиток відповідальності в онтогенезі; психологічні механізми відповідальної поведінки; відповідальність як виховна мета; Психологічний зміст відповідальності як чинника професійного самовдосконалення особистості. Організація роботи з майбутніми соціальними педагогами над вивченням курсу «Психологія відповідальності майбутніх фахівців» підтверджує можливість використання його програми інтерактивного характеру для успішної підготовки теоретиків та практиків соціально-педагогічних професій. Як практичний блок до спецкурсу додатково був розроблений та впроваджений розвивально-корекційний тренінг, спрямований на розвиток й формування більш високого рівня екологічної відповідальності майбутніх соціальних педагогів.

У 2015-2016 н.р. проведено емпіричне дослідження рівню екологічної відповідальності майбутніх фахівців, до участі в якому було залучено 46 студентів денної та заочної форми навчання Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, які навчаються за напрямом підготовки «Соціальна педагогіка». Результати дослідження показали, що для більшості студентів-соціальних педагогів характерним є середній рівень дисциплінарної відповідальності (65,2%), відповідальності за себе (67,4%) та за іншого (76,1%). Високий рівень дисциплінарної відповідальності визначено у 28,3%, відповідальності за себе – у 26,1% та за іншого – у 19,6%. Крім того, є значна частка студентів, які мають низький рівень прояву дисциплінарної відповідальності (6,5%), відповідальності за себе (6,5%) та за іншого (4,3%).

Якщо підводити підсумки результатів дослідження ступеню сформованості у студентів компонентів екологічної компетентності, то можна відзначити: низький рівень – 37,7%, середній – 39,1% та високий – 23,2%. Таким чином, зворотній зв'язок (зазначені вище результати) став для нас – викладачів потужним сигналом для кардинальних змін підходів, методів, програм, організації навчально-виховного процесу. Нездатність людини до екореклексії призводить до помилкових та небезпечних дій в навколишньому середовищі та і в особистісному житті людини. Викладачам університету варто спрямувати студентське сприйняття всього довкілля в екологічне русло. Це допоможе визначати наше продуктивне та безпечне перебування в сьогоденні і в майбутньому.

В умовах екологізації освітнього простору стає очевидною необхідність пошуку ефективних шляхів створення соціально-психологічних і педагогічних умов, здатних забезпечити процес адаптації студентів-першокурсників. Саме тому, автори (консультанти Центру психологічної служби університету) розробили комплексну програму адаптації першокурсників «Здоров'я – Мотивація – Професіонал». Система послідовних заходів програми успішно реалізується в навчально-виховному процесі.

Таким чином, підготовка соціальних педагогів на гуманістичних принципах є невід'ємною складовою частиною успішної реалізації соціальних, педагогічних, психологічних завдань соціальної сфери діяльності держави. Соціальну роботу не без підстав називають «клеєм» суспільства, що полегшує роботу величезного соціального механізму, щоб він чітко працював, забезпечуючи права і свободи людини, рівновагу інтересів особистості, суспільства та природи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи все вищесказане, можна впевнено сказати, що до основних ефективних науково-методичних підходів щодо екологічного виховання науковці відносять

аксіологічний, культурологічний, діяльнісний, компетентнісний, а також антропологічний, природоцентристський, неантропологічний.

В ході дослідження нами виявлено у студентів три екологічні установки, що впливають на формування екологічної відповідальності: екоцентричну, антропоцентричну та екологічну апатію. На жаль, більшість студентської молоді мають байдужу позицію щодо екологічних питань (38,4%).

Отже, вирішення сучасних проблем глобальної екологічної кризи культурно-освітнього простору можливе тільки завдяки активної роботи освітян, які виступають двигуном оптимізації та гармонізації системи «природа-людина-суспільство».

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці і впровадженні розвивально-корекційної програми щодо впровадження ідей та принципів ноосферизму в систему навчально-виховного процесу студентів-соціальних педагогів.

Література:

1. Духовний світ особистості майбутнього педагога в умовах екологізації культурно-освітнього простору: Монографія / [Добровольська Л.П., Третьякова І.С., Федорова О.В. та ін., за заг. ред. Зарицької В.В.]. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького. – 188 с.
2. Комендар В.І Проблеми екологічного виховання молоді: Навч. посібник / В.І. Комендар. – Ужгород: Вироб.-видав. комбінат «Патент», 1994. – 84 с.
3. Мальцева І.А. Екологічний імперетив в антропологічному вимірі // Освіта, наука і людина в ХХІ столітті: багатоаспектність антропологічного пізнання: [монографія] / [Авт.кол. за заг. ред. І.П. Аносова, Т.С. Троїцької]. – Сімферополь: Таврія, 2008. – 300 с. –С. 161-189.
4. Муздыбаев, К. Психология ответственности / К. Муздыбаев / [под ред. В.Е. Семенова]. – Изд.2-е,доп. – Москва: URSS: Либроком, 2010. – 248 с.

5. Пустовіт Г.П. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті / Пустовіт Г.П. // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С.7-11.

6. Скребець В.О. Екологічна психологія: підручник / В.О. Скребець, І.І. Шлімакова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 456 с.

7. Троїцька Т.С. Методолого-освітній потенціал вітчизняної філософської антропології: до постановки проблеми використання в педагогічній теорії і практиці / Т.С. Троїцька // Пост Методика [Гол. ред.. С.Ф. Клепко]. – 2006. – №7 (71) «Антропологізм в освіті: джерела, досягнення та перспективи». – С.88-93.

8. Фром Э. Человек для себя. Исследование психологических проблем этики / Эрих Фром / [перевод с английского Л.А. Чернышевой]. – Минск: Коллегиум, 1992. – 253 с.

9. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / Виктор Франкл / [Пер. с англ. и нем. Общ. ред. Л.Я Гозмана и Д.А. Леонтьева; вст.ст. Д.А. Леонтьева]. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

Reference

1. Dobrovolska, L.P., Tretyakova, I.S., Fedorova, O.V. ta sn., za zag. red. Zaritskoyi V.V. (2014). Duhovniy svst osobistostu maybutnogo pedagoga v umovah ekologizatsiyi kulturno-osvstnogo prostoru: Monografiya. Melitopol: Vid-vo MDPU im. B. Hmel'nitskogo.

2. Komendar, V.I. (1994). Problemi ekologichnogo vihovannya molodi: Navch. posilbnik. Uzhgorod: Virob.-vidav. kombiInat «Patent».

3. Maltseva, I.A. (2008). Ekologichniy Imperetiv v antropologichnomu vimiri // Osvita, nauka i lyudina v XXI stolitti: bagatoaspektnist antropologichnogo piznannya: monografiya. Avt.kol. za zag. red. Anosova, I.P., Troyitskoyi, T.S. (pp. 161-189). Simferopol: Tavriya, 161-189.

4. Muzdyibaev, K. (2010). Psihologiya otvetstvennosti. Pod red. Semenova, V.E. Moskva: URSS: Librokom.

5. Pustovit, G.P. (2002). Filsofsko-kultorologichniy aspekt u ekologichniy osviti. Shlyah osviti, 3, 7-11

6. Skrebets, V.O., Shlimakova, I.I. (2014). *Ekologichna psihologiya: pidruchnik*. K.: Vidavnychiy Dim «Slovo».

7. Troyitska, T.S. (2006). Metodologo-osvstniy potentsial vItchiznyanoni fllosofskoyi antropologiyi: do postanovki problemi vikoristannya v pedagogichniy teorii i praktitsi. Post Metodika. Gol. red. S.F. Klepko, 7(71) «Antropologizm v osviti: dzherela, dosyagnennya ta perspektivi», 88-93.

8. From, E. (1992). *Chelovek dlya sebya. Issledovanie psihologicheskikh problem etiki*. Perevod s angliyskogo L.A. Chernyishevoy. Minsk: Kollegium.

9. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskah smysla: Sbornik*. Per. s ang. i nem. Obsch. red. L.Ya Gozmana i D.A. Leonteva; vst.st. D.A. Leonteva. M.: Progress.

Добровольская Л.П., Третьякова И.С., Иваненко Ю.С. Экологическая ответственность как интегральное качество личности социального педагога: философский и психолого-педагогический аспекты.

В статье рассматриваются научно-теоретические и методологические принципы проблемы формирования экологической ответственности студентов-социальных педагогов в контексте новой образовательной и воспитательной парадигмы. Рассматриваются пути формирования экологического мировоззрения, ответственности будущих специалистов социальной сферы в системе образования. Авторами анализируется категория экологической ответственности как научное понятие и предмет исследования. Освещаются философский, психолого-педагогический подходы к проблеме ответственности и экологической ответственности, что расширяет границы понимания истоков и особенностей ее становления у будущих социальных педагогов. Авторами утверждается, что социальный педагог обязательно должен обладать научными знаниями о природе экологической ответственности для реализации в будущем самоорганизации процесса ее формирования с целью достижения эффективной результативности в социально-педагогической деятельности. В статье рассматриваются специфические особенности воспитательной среды высшего учебного педагогического заведения и анализируются современные подходы, задания экологического воспитания. Определены ведущие социальные, психолого-педагогические факторы, способствующие формированию экологической ответственности, экологического мировоззрения, экологических убеждения и экологических установок будущих специалистов. В статье на основе собственного педагогического опыта рассматриваются возможности разработки и внедрения спецкурса «Психология ответственности будущего специалиста», комплексной программы адаптации первокурсников «Здоровье-мотивация-профессионал» и развивающе-коррекционного тренинга, направленного на развитие и формирования более высокого уровня экологической ответственности студентов-социальных педагогов. Авторами представлены результаты эмпирического исследования экологических установок, уровня ответственности и степени сформированности компонентов экологической компетентности у будущих специалистов и намечаются дальнейшие пути внедрения идей ноосферизма в систему учебно-воспитательного процесса университета.

Ключевые слова: экологическое образование, экологизация, ответственность, экологическая ответственность, экологические убеждения, экологическая компетентность, экологические установки.

Dobrovolska L.P., Tretyakova I.S., Ivanenko Yu.S. Ecological responsibility as integral quality of personality of social pedagogue: philosophical and psychological-pedagogical aspects

It is examined in the article the scientific-theoretical and methodological principles of the problem of the formation of ecological responsibility by students-social pedagogues in the context of new educational paradigms. It is given the ways of formation of ecological world-view, responsibility of future specialists of social sphere in the system of education. Authors analyze the category of ecological responsibility as a scientific notion and the subject of investigation. It is highlighted the philosophical, psychological-pedagogical approaches towards the problem of responsibility and ecological responsibility that extends the limits of understanding the sources and peculiarities of its formation by future social pedagogues. Authors claims that social pedagogue must have scientific knowledge about the nature of ecological responsibility realization in the future the process of self-organization of it with the aim of achieving effective results in the social-pedagogical work. It is considered in the article the specific peculiarities of educational environment of higher educational pedagogical institute and analyzed modern approaches, tasks of ecological education. It is defined the main social, psychological-pedagogical factors that favor the formation of ecological responsibility, ecological world-view, ecological beliefs and ecological settings of future specialists. In the article on the basis of own pedagogical experience is considered the possibilities of working out and application a special course "Psychology of responsibility of a future specialist", complex programme of adaptation of freshmen "Health-Motivation-Professional" and develop-correction training, directed on the development and formation of the higher level of ecological responsibility of students-social pedagogues. Authors give the results of empiric research of ecological settings, level of responsibility and stage of formation of components of ecological competences by future specialists and outline the directions of further researches towards implementation of the ideas of noospheres in the system of educational process of the university.

Key words: ecological education, ecologization, responsibility, ecological responsibility, ecological beliefs, ecological competence, ecological settings.